

SAKRAMENTY KOŚCIOŁA

Wykład 27

Ks. Mirosław Łanoszka

Kapłaństwo w ekonomii zbawienia Starego Testamentu Pięcioksiąg

Kapłaństwo Starego Testamentu

Stary Testament ukazuje kapłanów jako osoby przeznaczone do pełnienia kultu Bożego, których podstawowym powołaniem było kapłańskie pośrednictwo między Bogiem a wybranym przez Niego ludem. Hebrajski termin określający kapłana brzmi *kōhēn*, a czasownik zbudowany na bazie tych samych spółgłosek *k-h-n* (uformowany w hebrajskiej koniugacji Pi'el) oznacza „pełnienie funkcji kapłańskich” („posługiwać jako kapłan”). Lektura Księgi Kapłańskiej ukazuje kapłana w funkcji „mostu”, który umożliwi kontakt człowieka z Bogiem, gdyż jest jednocześnie przedstawicielem Boga wobec ludzi i ludzi wobec Boga. Najważniejszym zadaniem kapłanów było sprawowanie ofiarniczego kultu, który służył ludziom w odnajdywaniu pojednania i komunii życia z Bogiem, zwłaszcza w sytuacji naruszenia tej życiodajnej więzi przez grzech. Stąd też przynależność do stanu kapłańskiego zobowiązywała do troski o wysoki poziom świętości we wszystkich dziedzinach życia, co było możliwe dzięki posłuszeństwu Bożym nakazom. Tylko kapłan słuchający Boga mógł właściwie nauczać powierzonych sobie ludzi oraz przewodniczyć liturgicznym czynnościom, ułatwiającym człowiekowi zbliżenie się do Boga.

Teksty Pięcioksięgu pokazują, że początkowo funkcje kapłańskie były spełniane przez patriarchów, którzy składali Bogu ofiary w imieniu powierzonych sobie ludzi, np.: Noe (Rdz 8,20), Abraham (Rdz 12,7-8), Izaak (Rdz 26,25), Jakub (Rdz 33,20). Po raz pierwszy o budowie ołtarza oraz złożeniu na nim ofiary mówi Księga Rodzaju w opowiadaniu o potopie, kiedy po zakończeniu tego kataklizmu Noe ofiarował Bogu całopalenie: „Potem Noe zbudował ołtarz dla PANA i złożył na nim całopalną ofiarę z czystych zwierząt i z istot latających” (Rdz 8,20). Całopalna ofiara (hebr. *‘ōlā(h)*) Noego stanowiła wyraz wdzięczności patriarchy dla Boga za ocalenie z wód potopu, symbolizując jednocześnie postawę całkowitego zawierzenia się Bożej opiece („całowite spalenie”). Sprawowany przez Noego ofiarniczy rytuał pozwala mieć nadzieję, że mimo ludzkiej niedoskonałości Bóg będzie patrzył na człowieka oczami miłosiernego ojca. Księga Rodzaju ukazując tajemniczą postać Melchizedeka wspomina o sprawowaniu przez niego funkcji kapłańskich: „Melchizedek natomiast, król Szalemu, przyniósł chleb i wino. Był on kapłanem Boga Najwyższego. Pobłogosławił on Abrama i powiedział: «Błogosławiony niech będzie Abram przez Boga Najwyższego, który stworzył niebo i ziemię»” (Rdz 14,18-19). Melchizedek jako król Szalemu (Jerozolima) oraz kapłan Boga Najwyższego jest uważany przez chrześcijańską tradycję za typ kapłaństwa Chrystusa. Stąd też autor Listu do Hebrajczyków mówiąc o kapłaństwie Jezusa Chrystusa przywołuje postać Melchizedeka, tajemniczego króla i kapłana, w którego osobie

dostrzeżę zapowiedź doskonałego kapłaństwa Syna Bożego (Hbr 5,6.10; 6,20; 7,1-28), stwierdzając, że Jezus Chrystus został ustanowiony „Kapłanem na wieki na wzór Melchizedeka” (Hbr 5,6).

Lektura Pięcioksięgu pozwala zaobserwować, że podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię funkcje kapłańskie sprawowało pokolenie Lewiego (lewici). Teksty tworzące pierwszą część hebrajskiej Biblii akcentują fakt, że to pokolenie, a zwłaszcza należący do niego ród Aarona, zostało wyłączone spośród reszty Izraela, by oddać się sprawowaniu oficjalnego kultu (Lb 3,10; 17,5; 18,7). Dlatego też Mojżesz pochodzący od Kehata (Kehat był ojcem Amrama, ojca Mojżesza – Wj 6,18.20), jednego z synów Lewiego (Wj 6,16-25), nie tylko przewodził narodowi wybranemu, ale jako lewita (Wj 2,1), sprawował również funkcje kapłańskie: osobiście złożył ofiarę pieczętującą synajskie przymierze (Wj 24,4-8), zainicjował oficjalny i obowiązujący kult (Wj 40,14-33), a także konsekrował przez namaszczenie Aarona i jego synów (Wj 29; Kpł 8). Od tego wydarzenia urzędowe kapłaństwo w Izraelu ściśle zostało związane z potomkami Aarona (Wj 27,21). Warto w tym miejscu dodać, że żydowski kapłan jest przedmiotem powołania zbiorowego („kapłan Aaron i jego synowie”; nie mówi się, jak dzisiaj, o powołaniu do kapłaństwa jednostki, która przyjmuje je osobiście, a następnie jest ono uznane przez wspólnotę wiernych), sięgającego założyciela rodu, gdyż przynależał do konkretnej linii w pokoleniu Lewiego.

Do zadań członków plemienia Lewiego, którym na Synaju została powierzona służba kapłańska (kapłani lewici – Lb 1,50) należało: służba Bogu (na pustyni posługiwali wokół przybytku, nosząc go wraz z Arką Przymierza – Lb 3,21-37, natomiast po wejściu do Ziemi Obiecanej nie otrzymali żadnego terytorium, gdyż ich jednym zadaniem miała być troska o kult we wszystkich sanktuariach Izraela), błogosławienie w imię Boga, interpretowanie Prawa Mojżeszowego (Pwt 10,7-8), rozstrzyganie ważnych sprawy za pomocą świętych losów (hebr. *’úrîm* oraz *tummîm* – Pwt 17,9.12), składanie i przyjmowanie ofiar (Pwt 18,1.3). Ludzie przeżywający różne sytuacje życiowe szukali u nich rady w kwestii rozeznania woli Bożej (Lb 27,21).

Odrębna społeczna klasa kapłanów wraz z hierarchią kapłańską (arcykapłanem na czele) ustaliła się w okresie izraelskiej monarchii, tworząc instytucję zorganizowaną wokół jerozolimskiej świątyni. Arcykapłani, prawdopodobnie potomkowie kapłana Sadoka (Sadok namaścił na króla Salomona – 1Krl 1,39), pełnili swój urząd w Jerozolimie od Salomona aż do przesiedlenia babilońskiego (VI w. przed Chr.). Rozwój hierarchicznego kapłaństwa przypadł na okres po niewoli babilońskiej: wtedy utworzyły się rody kapłańskie. Duża ilość kapłanów nie pozwalała wszystkim w tym samym czasie sprawować posług w sanktuarium, dlatego też dokonał się podział na 24 oddziały rodzin kapłańskich, z których każdy posługiwał w świątyni przez jeden tydzień, tylko w święta (Pascha, Pięćdziesiątnica i Święto Namiotów). Kapłani, którzy mieli pełnić różnego rodzaju posługi w sanktuarium byli wyznaczani losowo (Łk 1,9).

W Starym Testamencie, poza kapłaństwem hierarchicznym, obecna jest także idea kapłaństwa powszechnego, która dotyczy całego Izraela. Naród wybrany został bowiem ukazany jako lud kapłański, który uczestniczył w poszczególnych czynnościach kultycznych, co odróżniało go od innych narodów. Księga Wyjścia podaje, że Bóg przygotowując Izraelitów do zawarcia przymierza zaprosił ich, by stali się Jego szczególną własnością, a w ten sposób będą uczestniczyć w wyjątkowy sposób w Bożych planach wobec całej ludzkości. W centrum zaproponowanego przez Boga nowego i wyjątkowego statusu Izraela znajduje się zapowiedź, że ten lud będzie dla Niego „królestwem kapłanów” (hebr. *mamleket kōhānim*) (Wj 19,6). Stwierdzenie to oznacza, że Izraelici są wezwani, aby na wzór kapłana, poprzez

świadectwo własnego życia, pomagać innym poznawać Boga, dzięki przynależności i przyłgnięciu do Niego.

Święcenia kapłańskie Aarona i jego synów (Kpł 8)

Ósmy rozdział Księgi Kapłańskiej opowiada o udzieleniu święceń kapłańskich Aaronowi i jego synom. Księga Kapłańska mówiąc o tym obrzędzie nawiązuje do Księgi Wyjścia, która przekazuje, że Bóg pouczył Mojżesza, jak powinien przebiegać rytuał konsekracji kapłanów (Wj 29). Literackie paralele między Wj 29 a Kpł 8 mogą świadczyć o istnieniu wspólnego dla tych tekstów źródła, które zachowało opis święceń kapłańskich.

Księga Kapłańska podaje, że Mojżesz posłuszny Bożym nakazom przygotował wszystko, co było konieczne dla dokonania święceń kapłańskich Aarona i jego synów: kapłańskie szaty, olej do namaszczenia, żertwy ofiarne (cielec i dwa barany) oraz pleciony kosz zawierający trzy rodzaje chleba (chleb prażony, placek przyrządzony z oliwą oraz podpłomyk) (Kpł 8,1-3). Stwierdzenie, że „Mojżesz uczynił tak, jak mu PAN nakazał” (Kpł 8,4) podkreśla postawę posłuszeństwa nakazom Boga, które jest istotne dla skuteczności święceń kapłańskich. Księga Kapłańska podaje, że po zakończeniu czynności przygotowawczych, z polecenia Mojżesza u wejścia do Namiotu Spotkania zgromadziła się cała społeczność narodu wybranego (Kpł 8,4). W ten sposób natchniony autor wyakcentował ogromne znaczenie święceń kapłańskich Aarona i jego synów dla historii Izraela.

Konsekracja kapłańska, a więc poświęcenie ludzi na służbę Bogu rozpoczynała się od przyprowadzenia Aarona i jego synów przed Namiot Spotkania. Ponieważ hebrajski czasownik opisujący tę czynność jest właściwym technicznym terminem na oznaczenie ofiar składanych ze zwierząt wyłącznie dla Boga (hebr. *jaqrīb*), dlatego też użycie tego wyrazu w opisie święceń kapłańskich oznacza, że wybrani ludzie zostali „ofiarowani” Bogu po to, by mogli być „konsekrowani” na wyłączną służbę przy ołtarzu (Kpł 8,6). Następnym aktem była oczyszczająca kąpiel: całkowite obmycie wodą wskazywało na konieczność moralnej czystości kapłanów przystępujących do ceremonii święceń. Judaistyczna tradycja w tym oczyszczającym zanurzeniu widziała obrzęd zanurzenia się w świętości samego Boga, a w ten sposób zdecydowane wydzielenie osób konsekrowanych ze sfery profanum oraz wpływów zewnętrznych. Odtąd sam rytuał obmyć wodą stanie się istotny dla kultu Izraela, a wyrażone w ten sposób wewnętrzne oczyszczenie kapłanów koniecznym warunkiem, jaki należy spełnić, by móc sprawować rytualne czynności w imieniu całego narodu.

Po ceremonii obmycia, Aaron został odziany we wspaniałe arcykapłańskie szaty, mające przywołać na myśl majestat Boga objawiającego się w obłoku nad Namiotem Spotkania, a także przypominać ludowi godność królestwa Bożego na ziemi (Wj 19,6). Księga Kapłańska opisuje szczegółowo specjalny strój kapłański (Kpł 8,7-9). Prosta lub ozdobna tunika, wykonana z delikatnego lnu, była rodzajem koszuli przylegającej do ciała, którą przewiązywano pasem, symbolizującym siłę, sprawiedliwość i wierność. Na zwykłą tunikę Aarona została następnie nałożona „wierzchnia szata” (Kpł 8,7), a na niej umieszczano najbardziej zagadkową część tego rytualnego stroju, jakim był efod (hebr. *'ēpōd*). Ten związany z kultem przedmiot nakładany na szatę arcykapłana, różny od efodu lnianego noszonego przez zwykłych kapłanów (1Sm 2,18), był umieszczony na piersi w postaci złotej tabliczki, inkrustowanej drogimi kamieniami: dwanaście kamieni symbolizowało pokolenia Izraela, których reprezentantem przed Bogiem był Aaron. Wryte na tych kamieniach pektorału (efodu) imiona dwunastu izraelskich pokoleń miały ustawicznie „wołać” do Boga, wręcz przypominać o sobie. Pektorał pełnił również funkcję wyroczni: znajdujące się w nim dwa święte losy (hebr. *'ūrîm* oraz *tummîm*) były używane wyłącznie przez arcykapłana wewnątrz Namiotu Spotkania przed Bogiem, który był pytany o wyrażenie

nie swej woli w ważnej dla pytającego sprawie. Ostatnim elementem kapłańskiego stroju było nakrycie głowy przyjmujące formę zawoju, na którym umieszczano „święty diadem” z napisem „poświęcony dla Boga” (Kpł 8,9), co oznaczało całkowite oddanie kapłana na służbę Bogu. Skromniejszy ubiór synów Aarona miał wyrażać prawdę o hierarchicznej strukturze kapłaństwa, wskazując jednocześnie, że zwykli kapłani (synowie Aarona) uczestniczą w godności arcykapłańskiej (Aaron). Jeszcze przed konsekracją kapłanów Mojżesz namaścił olejem przybytek oraz sprzęt używany w liturgii, który w ten sposób został wyłączony z użytku świeckiego, by być odtąd przeznaczonym na wyłączną własność Boga (Kpł 8,10-11). Następnie w geście konsekracji na głowę Aarona została wylana oliwa namaszczenia, co oznaczało otrzymanie duchowych darów, potrzebnych w służbie Bogu (Kpł 8,12).

Po namaszczeniu kapłanów składano ofiarę (z cielca) służącą oczyszczeniu ołtarza, co dokonywało się poprzez nałożenie krwi żertwy na jego rogi. Obrzęd ten podkreślał ścisłą więź kapłana z ołtarzem. Dla spełniania tej wyjątkowej posługi namaszczenie i oczyszczenie z wszelkiego grzechu dotyczące zarówno kapłana sprawującego liturgię, jak i samego obiektu sakralnego (ołtarza) było bardzo ważne (Kpł 8,14-15). Stąd też, dopiero po usunięciu grzechów kapłan stawał się wolny, by w liturgicznym akcie złożyć ofiarę całopalną (z pierwszego barana), odpowiadając w ten sposób na miłosierdzie Boga (Kpł 8,1-21). Centralnym rytuałem całego obrzędu święceń kapłańskich Aarona i jego synów było złożenie ofiary z drugiego barana, na którego głowę kapłani wkładali swoje dłonie, gdyż była to ich osobista ofiara (Kpł 8,22). Hebrajski termin tłumaczony jako „konsekracja” (hebr. *millû'im*), zbudowany jest z tych samych spółgłosek co czasownik *mālē'*, czyli „napęlniać”. W przypadku kapłańskich święceń chodziłoby więc o ręce kapłana napęlnione częścią ofiarnego mięsa. Warto dodać, że współczesny język hebrajski używa terminu *millû'im* dla wyrażenia „poświęcenia” rozumianego jako obowiązek służby wojskowej. W dalszej części tego centralnego rytuału krew zabitego barana służyła pomazaniu krańcowych punktów ciała konsekrowanej osoby, co miało symbolizować poświęcenie Bogu całej osoby (Kpł 8,23-24). Pomazanie krwią uszu kapłana wyrażało posłuszeństwo Bożym przykazaniom (uszy kapłana winny strzec słowa Bożego), natomiast krew na kciuku prawej ręki oraz dużym palcu prawej nogi oznaczała czynne wypełnianie tych nakazów oraz ochoczą służbę Bogu (ręce i nogi kapłana powinny służyć niesieniu Bożej łaski i jej owoców drugiemu człowiekowi). Użyta w tym obrzędzie krew, będąca własnością Boga, oznaczała, że kandydat do święceń został wydzielony ze sfery świeckiej, stając się w całości własnością Boga. W końcowym akcie konsekracji kapłańskiej miało miejsce pokropienie oliwą namaszczenia oraz krwią żertwy szat Aarona oraz jego synów (Kpł 8,30) – ten końcowy gest służył podkreśleniu ścisłej więzi pomiędzy Bogiem i kapłanem, pełniącym służbę przy ołtarzu.

Dopełnienie konsekracji kapłańskiej polegało na pozostaniu wyświęconych osób w obrębie sanktuarium przez okres siedmiu dni: „Od wejścia do Namiotu Spotkania nie będziecie odchodzić przez siedem dni, aż do dnia, kiedy skończą się dni waszej konsekracji, bo przez siedem dni będą poświęcane wasze ręce. Tak jak dzisiaj uczyniono, tak PAN nakazał czynić, aby dokonać za was przebłagania. Przez siedem dni będziecie siedzieć przy wejściu do Namiotu Spotkania dzień i noc na służbie PANA, abyście nie pomarli. Taki nakaz otrzymałem. Aaron i jego synowie uczynili to wszystko, co PAN nakazał im przez Mojżesza” (Kpł 8,33-36). Ta siedmiodniowa separacja oznaczała, że nastąpiła ogromna zmiana w statusie społecznym, głęboka przemiana życiowa Aarona i jego synów, przechodzących od stanu świeckiego do kapłańskiego. Pozostawanie nowo wyświęconych kapłanów przez siedem dni u wejścia do Namiotu Spotkania miała uświadamiać im, podobnie jak obrzęd zaślubin nowożeńcom, że założyli nową rodzinę, w której ważniejsze od biologicznych więzów są duchowe relacje. Te siedem dni można nazwać wyjątkowymi „rekolekcjami”, gdzie trwanie na modlitwie i służbie Bożej pozwalało kapłanom umacniać wewnętrzną czystość oraz wchodzić pełniej w zażyłą komunię z Bogiem. Usta-

nowienie kapłanów, którzy przewodniczyli liturgicznym czynnościom związanym z ofiarniczym kultem miało jasno określony cel: służyć ludowi, by mógł urzeczywistnić wspólnotę życia z Bogiem.

„Prymicyjna” ofiara Aarona (Kpł 9)

„Ósmego dnia Mojżesz wezwał Aarona, jego synów i starszych Izraela. Powiedział do Aarona: «Weź młodego cielca na ofiarę przebłagalną i barana na całopalenie – oba zwierzęta mają być bez skazy – i przyprowadź je przed PANA (...) Zbliź się do ołtarza, by złożyć twoją ofiarę przebłagalną i całopalną, by dokonać zadośćuczynienia za siebie i za lud. Ofiaruj dar ludu i dokonaj za niego zadośćuczynienia, tak jak PAN nakazał» Wtedy Mojżesz i Aaron weszli do Namiotu Spotkania, a gdy wyszli błogosławili lud, a chwała PANA ukazała się całemu ludowi” (Kpł 9,1-2.7.23)

Mojżesz zgodnie z Bożym nakazem (Wj 29; Kpł 8,1-2) wyświęcił Aarona na arcykapłana, a jego synów na kapłanów, którzy dla dopełnienia konsekracji kapłańskiej pozostali jeszcze przez siedem dni u wejścia do Namiotu Spotkania (Kpł 8,33-36). Dopiero po zakończeniu wszystkich obrzędów, jakie składały się na święcenia kapłańskie, „ósmego dnia” Aaron złożył na nowo poświęconym ołtarzu „prymicyjną” ofiarę (Kpł 9). Kapłańska służba Aarona i jego synów rozpoczęła się od złożenia ofiary ekspiacyjnej (hebr. *hattā't*), służącej uwolnieniu ich od wszelkich nieprawości (Kpł 9,8-14), by następnie mogli przystąpić do sprawowania rytuału przebłagania za grzechy ludu (Kpł 9,15-21). Kiedy dokonało się oczyszczenie kapłanów (Kpł 9,8) i zgromadzonych na liturgii Izraelitów (Kpł 9,15) zostały ofiarowane całopalenia (hebr. *ōlā(h)*), które wyrażały pragnienie całkowitego oddania się Bogu (Kpł 9,12.16). Po ofierze całopalnej złożono jeszcze ofiarę pokarmową (hebr. *minhā(h)*) (Kpł 9,17), na znak poświęcenia Bogu owoców swojej pracy, a na koniec ofiarę wspólnotową (hebr. *šēlāmim*) (Kpł 9,18), będącą wyrazem tęsknoty za bliskością Boga.

Biblijny opis składania kolejnych ofiar na ołtarzu przez Aarona i jego synów zawiera głębokie przesłanie teologiczne. Zanim zgromadzenie sprawujące liturgię ofiarniczego kultu wejdzie w komunię życia z Bogiem, wyrażającą się we wspólnotowym posiłku (ofiara wspólnotowa), to wcześniej powinno zadbać o oczyszczenie z grzechów (ofiara oczyszczenia) oraz całkowite poświęcenie się Bogu (ofiara całopalna). Odtąd funkcje kapłańskie, dotychczas sprawowane przez Mojżesza, będą należeć do kapłanów pochodzących z rodu Aarona, których zadaniem będzie służba Izraelitom, polegająca na pomaganiu im w urzeczywistnianiu więzi z Bogiem.

Kulminacyjny moment „prymicyjnej” ofiary rozpoczął się od wejścia Mojżesza i Aarona do wnętrza Namiotu Spotkania, a więc od obdarowania ich wyjątkową łaską, jaką było przebywanie w bliskości Boga, który pragnie za pośrednictwem swoich sług błogosławić oczekującemu na zewnątrz Przybytku ludowi (Kpł 9,23). Kapłan bowiem wypowiadając nad ludem błogosławieństwo (Lb 6,24-26), co należało do jego istotnych zadań (Pwt 10,8), nie opierał tej czynności na własnej świętości, ale na mocy Boga. Stąd też, dopiero wtedy, kiedy Mojżesz wspólnie z Aaronem po wyjściu z Namiotu Spotkania pobłogosławili zgromadzony na zewnątrz lud ukazała się „chwała PANA” (Kpł 9,23), a następnie wyszedł od Boga ogień, który pochłonął złożone na ołtarzu ofiary (Kpł 9,24). Oznaczało to, że ostateczny cel sprawowanego kultu został osiągnięty, gdyż grzeszni ludzie dzięki pośrednictwu nowo wyświęconych kapłanów otrzymali dostęp do przenajświętszego Boga. Doświadczenie Bożej obecności spowodowało wybuch spontanicznej radości wśród Izraelitów biorących udział w tych uroczystościach (Kpł 9,24). Zainaugurowany złożeniem „prymicyjnej” ofiary kult umożliwił ludowi nawiązanie zażyłej relacji z Bogiem, a w konsekwencji początek nowego życia w prawdziwej wolności. Pamiątka pierwszej ofiary, jaką złożył Aaron, będzie odtąd corocznie celebrowana w Dniu Pojednania (Przebłagania),

kiedy to kapłani będą pomagać uczestniczącym w tej liturgii oczyścić się z grzechów, by mogła zostać nawiązana łączność między Izraelem a Bogiem.

Tak narodziła się liturgia prowadząca do zjednoczenia z Bogiem, które najpełniej urzeczywistnia się w osobowej komunii z Jezusem Chrystusem. Zbawcza śmierć na ołtarzu krzyża Bożego Syna stała się ofiarą prześlągalną za ludzkie grzechy (Hbr 9,11-14), umożliwiając każdemu człowiekowi wejście w pełne radości trwałe zjednoczenie z Bogiem Ojcem (J 15,11). Wszystkie zapowiedzi kapłaństwa w Starym Testamencie znajdują bowiem swoje wypełnienie w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa – „jedynym Pośredniku między Bogiem a ludźmi” (1Tm 2,5) (KKK 1544).

Pytanie: Czemu służyło pozostawanie nowo wyświęconych kapłanów przez siedem dni u wejścia do Namiotu Spotkania?